

NOMÁD HÁBORÚGÉP / A NOMÁD ÉS A MIGRÁNS*

GILLES DELEUZE - FELIX GUATTARI

II. Alaptétel: *A háborúgép, a hadi gépezet nomád találmány (amennyiben az államapparátuson kívül működik és jól megkülönböztethető a katonai intézményrendszerétől).*

V. Javaslat: *A nomád létezés szükségképpen meghatározza a háborúgép térben való kibontakozását.*

A nomádnak van területe, szokásos útvonalakat követ s jár be, mozgása egyik ponttól a másikig tart, ismeri őket (ezek vízvételi, lakhelyi és gyülekezési pontok). Ám a fő kérdés, hogy mi a nomád élet elve, és mi csupán ennek következménye. Először is, még ha az említett pontok meg is határozzák az útvonalakat, szigorúan alá vannak rendelve az általuk meghatározott útvonalnak, és ez szöges ellentéte annak, ami a letelepedett emberek esetében tapasztalható. A vízzel kapcsolatos pontot egyszerűen csak el kell hagyni, minden pont egy-egy relé csupán, és csak mint ilyen létezik. Egy útvonal mindig két pont között húzódik, és az e kettő közötti, meghatározott szakasz teljességgel konzisztens és autonómiának örvend, mint sajátos irány vagy vektor. A nomád élete nem egyb, mint *intermezzo*. Még lakhelyének elemeit is az útvonal funkciója szerint alkották meg, amely folytonos mozgásban tartja. Azonban *a nomád egyáltalán nem migráns*. Mert a migráns főleg az egyik ponttól a másikig vonul még akkor is, ha a másik pont bizonytalan, előre nem látható vagy nehezen megközelíthető. A nomád viszont nem egyik ponttól a másikig vonul: számára a pontok csak relék az útvonalon. A nomádok és a migránsok sokféleképpen vegyülhetnek egymással, vagy akár alkothatnak közös összességet; de akkor is teljesen más okaik és körülményeik vannak.

NOMADOLÓGIA

A nomád útvonala hiába követi a szokásos ösvényeket vagy utakat, funkciója nem egyezik a letelepedett ember útjának funkciójával, amely zárt térben osztja el az embereket, mindegyiknek kijelölve a maga helyét, megteremtve a kommunikációt az egyes részek között. A nomád útvonal ennek éppen az ellenkezőjét

* Az írás eredeti szövege: Gilles DELEUZE – Felix GUATTARI: *Mille Plateaux*, Minuit, Paris, 1980, 471–481. Vö. Gilles DELEUZE – Felix GUATTARI: *A Thousand Plateaux – Capitalism and Schizophrenia*, II. [1987] ford. Brian MASSUMI, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2005, 380–387. A könnyebb érthetőség kedvéért az alfejezetet és jegyzeteit kissé rövidítve közöljük. (A Szerk.)



Fábian István illusztrációja
(2019)

teszi: az embereket és állatokat egy nyitott, meghatározatlan és nem kommunikáló térben osztja szét. Végsősoron a *nomosz* jelöli ki a törvényt, ám azért, mert létezett megosztás, pontosabban a megosztás bizonyos módja. Márpedig ez egy nagyon különös, választóvonal nélküli megosztás, egy határtalan és körülkerítetlen térben. A *nomosz* egy cseppfolyós összességet összetartó erő: ebben az értelemben szemben áll a törvénnyel vagy a *polisszal* – mint hátországgal, hegyoldallal vagy a város szélén elterülő, bizonytalan tulajdonlású területtel. Van egy nagy, harmadik tér-különbség is: a letelepedett ember tere szakaszolt, ugyanis falak, kerítések és a kerítések közötti utak határolják, míg ezzel szemben a nomád tér lágy, csupán vonásokat mutat, amelyek elmosódtak és át-helyeződnek az útvonallal együtt. A nomád ebben a lágy térben osztja meg önmagát, amelyet „vonások” jelölnek, ezeket foglalja el, ezt lakja be, ez a területi alapelve.

Tévedés volna, ha a nomádot a mozgás útján próbálnánk meghatározni. Arnold Toynbee-nek mélységesen igaza van, amikor azt hangsúlyozza, hogy a nomád inkább az, *aki nem mozdul*.¹ Míg a migráns maga mögött hagy egy zűrzavaros és ellenséges területet, addig a nomád valójában nem mozdul, nem akar indulni, ragaszkodik ahhoz a lágy térhez, ahonnan az erdő visszavonul, ahol egyszerre mozdulatlanság és sebesség uralkodik – a sztyeppe és a sivatag egyre nő s erre adott válaszként találják föl a nomadizmust. A nomád természetesen mozog, de ülve, pontosabban csak akkor ül, amikor mozog (a beduin a nyeregben ülve galoppozik, törökülésben – ez volna az „egyensúly erénye”). A nomád végtelen türelemmel tud várni. Mozdulatlanság és sebesség, katótonia és féktelen lendület, „stacionárius processzus”, a mozdulatlanság mint folyamat – Kleistnek e vonásain a nomádok is osztoznak.

A sebességet és a mozgást azonban meg kell egymástól különböztetnünk: a mozgás lehet gyors, de ettől még nem sebesség. A sebesség lehet nagyon lassú, sőt akár mozdulatlan is, mégis sebesség. A mozgás extenzív, a sebesség intenzív. A mozgás az „egynek” tekintett test relatív karakterét jelöli, amely test egy ponttól egy másik pont felé tart. A sebesség pedig, éppen ellenkezőleg, egy test abszolút karakterét alkotja, amelynek részei nem redukálhatók (mint az atomok), és elfoglalnak vagy betöltenek egy lágy teret, egy örvényhez hasonlóan, az előbukkanás esélyével, tetszőleges ponton. (Nem csoda tehát, hogy ezzel kapcsolatban a spirituális utazásokat idézhetjük föl, amelyek relatív mozgás nélkül zajlanak, ám intenzíven egy adott helyszínen: ezek is a nomadizmus részét képezik.) Röviden szólva: a konvenció szerint azt mondjuk, hogy csak a nomádok rendelkeznek abszolút mozgással, más szóval, sebességgel. Az örvénylő vagy forgó mozgás lényegileg a nomád hadi gépezet tartozéka.

Ebben az értelemben a nomádnak nincsenek pontjai, útvonalai, se földje; jöllehet ezekkel nyilvánvalóan mégis rendelkezik. A nomád példaértékűen deterritorializált lénynek nevezhető, ugyanakkor reterritoralizációja² máskor következik be, mint a migránsé, s másként valósul meg, mint a letelepült emberé (a letelepült ember bizonyos közvetítéssel jut a földhöz, amely közvetítést a tulajdonviszonyok, azaz végsősoron az államgépezet végzi el). A nomádnak azonban, éppen ellenkezőleg, a deterritorializáció adja meg a földhöz való viszonyát. Maga a föld deterritorializálódik, mégpedig oly módon, hogy a nomád területet talál rajta. Ezzel a föld már nem föld lesz, csak egyszerű talajjá vagy támponttá változik. A föld a nomád használatban nem globális és relatív mozgásában deterritorializálódik, hanem bizonyos helyeken: ott, ahol az erdő visszavonul és a sztyeppe vagy a sivatag teret nyer. Pierre Hubacnak igaza van, amikor azt mondja, hogy „a nomadizmust nem annyira a klímák univerzális variációja határozza meg (amely inkább a migrációval függ össze), mint inkább a helyi klímák kiszámíthatatlansága”.³

A nomád mindahányszor ott van azon a földön, ahol egy lágy tér lepusztul s minden irányban növekszik. A nomád ezeket a helyeket lakja, ezeken a helyeken marad meg, ezeket növeli ő maga is, abban az értelemben, ahogy **a nomád legalább annyira alkotja a sivatagot, mint amennyire a sivatag teremti meg őt**. Ezek a deterritorializáció vektorai! A nomád sivatagot tesz a sivataghoz, sztyeppét a sztyeppéhez, egy sor helyi művelet útján, amelyek tájékozódása és iránya állandó változásban van.⁴ A homoksivatagban nemcsak oázisok vannak, amelyek mintegy fix pontokat képeznek, hanem rizomatikus⁵ növényzet

1 Arnold TOYNBEE: *A Study of History*, I., Oxford UP, New York, 1947, 164–186.

2 A deterritorializáció (területtől való megfosztás, elszakadás a területtől, a területiség felülírása) és a reterritoralizáció (a terület ismételt birtokba vétele, a területiség visszaállítása) Guattari és Deleuze közös filozófiájának kulcsfogalma, központi jelentőségű gondolata, amely a *Kapitalizmus és skizofrénia* második kötetében (*Ezer fennsík*, 1980) markáns szervezőelvként van jelen, s nomadológiájuk fókuszpontjaként szolgál. (A Szerk.)

3 Pierre HUBAC: *Les nomades*, La Renaissance du Livre, Paris, 1948, 26–29.

4 Jose EMPERAIRE: *Les nomades de la mer*, Gallimard, Paris, 1954, 225.

5 Guattari és Deleuze a botanikában ismert „rizóma” (gyökértörzs, gumó, légygöker) kifejezést filozófiai alakzattá avatta, amikor olyan modellt társítottak hozzá, amely a szerveződések fa-modelljével (amely statikus, hierarchikus, genealogikus, ok-okozati, egységes) ellentétes megoldást képvisel; ennek lényege a mozgékonyság, a sokféleség, a változatosság, a bárhol-elkezdhetőség és a mindenhol-folytathatóság. Vö. Felix GUATTARI – Gilles DELEUZE: *Rizóma* [1980, az *Ezer fennsík* bevezető fejezete], ford. GYIMESI Tímea, EX-Symposion 1996/15–16., ugyanez a változat megjelent még: *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása. Szöveggyűjtemény*, szerk. BÓKAY Antal – VILCSEK Béla – SZAMOSI Gertrúd – SÁRI László, Osiris, Budapest, 2002. (A Szerk.)

is, amely a helyi esők szerint időszakos, mozgékony, és meghatározza az áthaladás tájékozódásának változásait.⁶ Hasonló egymáshoz a homoksivatag és a jégmező: egyetlen vonal sem választja el a földet az égtől; egyikben sincs közbeeső distancia, sem perspektíva, sem kontúr, a láthatóság korlátozott, és mégis van egy rendkívül finom topológia, amely nem a pontokon vagy tárgyakon alapszik, hanem a viszonyok összességén (szelek, hó- vagy homokalakulatok, a homok éneke avagy a jég recsegése, kettejük taktilis minősége). Taktilis tér ez, vagy inkább haptikus jellegű (azaz rezgés jellemzi), hiszen sokkal inkább hangzó tér, mint egy látható valami.⁷ Az irányok változékonysága, többértékűsége a rizóma-típusú lágyszőnyegek lényegi vonása, ami átértékeli a kartográfiát.

A nomád maga és a nomád tér tehát lokalizált, nem pedig határolt. Ami határolt, ugyanakkor határoló, az a szakaszolt tér, más néven a relatív globális: részeiben határolt, amelyekhez az egymáshoz viszonyított tájolt, határokkal megosztható, egységbe komponálható állandó irányok csatlakoznak. Ami pedig határoló (a *limes* vagy a fal) jellegű, az ösztönzi a növekedését, amelyet egyúttal korlátoz is, vagy pedig egyenesen kizár. A nomád, még ha el is szenvedti ez utóbbiak hatásait, nem tartozik e relatív globalitáshoz, ahol egyik ponttól a másikig, egyik területtől a másikig tartanak a mozgások. Ezzel szemben a nomád inkább a lokális abszolútumban létezik, abban az abszolútumban, amely kifejezetten lokális és változó tájékozódások helyi műveletei során áll elő – ilyen a sivatag, a sztyeppe, a jég birodalma vagy a tenger.

VALLÁSOS HADIGÉPEZET

Az abszolútum megjelenítése egy helyen általában a vallás állandó vonása (mindig készen állva e megjelenítés természetének, valamint az ezt ábrázoló képek legitimitásának vagy illegitimitásának vitatására). Ám a vallás szent helye alapvetően központi jelentőségű, a vallás elveti a homályos *nomoszt*. A vallás abszolútuma lényegileg a láthatár, amely átfogja, és ha az abszolútum egy helyen megjelenik, akkor azért van így, hogy a globalitásban rögzítse a szilárd és stabil központot. Gyakorta megjegyezték a monoteizmusban a lágyszőnyegek, a sivatag, a sztyeppe vagy az óceán szerepét. Ebben az értelemben a vallás az államapparátus része (és pedig két formában: a megegyezés és a szövetség formájában), még akkor is, ha a vallásnak elég ereje van, hogy e modellt univerzálissá tegye és abszolút Impériumot hozzon létre.

Ez a kérdés a nomád számára egészen másképp vetődik föl: a hely és az abszolútum összepárosítása nem a globalizációban történik vagy egy központosított univerzalizációban, hanem helyi műveletek végtelen sorában jön létre. Ha megmaradunk a szempontok ezen ellentéténel, akkor megállapíthatjuk, hogy a nomádok nem jelentenek jó termőtalajt a vallás számára. **A harcokban mindig él bizonyos neheztelés a pappal és az istenekkel szemben.** A nomádokban van valami zavaros, szó szerint csatangoló „monoteizmus”, s beérik a vándorló tüzekkel. A nomádokban eleven az abszolútum értelme, de ez egy kifejezetten ateista értelem. A monoteista vallások, amelyeknek volt már dolguk a nomádokkal – Mózesnek, Mohamednek, sőt a kereszténységnek is, még pedig a nesztóriánus eretnokség formájában –, mindig problémákkal találtak szembe magukat e tekintetben, és rendre makacs hitetlenségbe ütköztek. E vallások valóban nem voltak elválaszthatók egy szilárd és állandó állami és jogi irányultságtól, sőt ez abban az esetben is igaz volt, ha maga az államiság éppen séggel hiányzott. A monoteista vallások támogatták az emberek letelepítését és igyekeztek keverni a migráns és a nomád elemeket. Még a születőben lévő iszlám is a *hidzsra* témáját részesítette előnyben, vagyis a migrációt a nomadizmussal szemben, meg bizonyos szakadár mozgalmakat (például a háridzsitákat), amik az arab és berber nomádokon lettek úrrá.⁸

6 Wilfred THESIGER: *Arabian Sands*, Longmans, Green, 1959, 112–113, 125, 165–166.

7 Vö. Edmund CARPENTER: *Eskimo*, University of Toronto Press, Toronto, 1964.

8 Émile-Félix GAUTIER: *Le passe de l'Afrique du Nord*, Payot, Paris, 1952, 267–316. (A *hidzsra* Mohamed és első követőinek Mekkából Játtribba – a későbbi Medinába – tartó útja Kr. u. 622-ben. A háridzsitizmus – vagy khaváridzsizmus; *khawarij* = kivonuló – egy közvetlenül Mohamed halála után kialakult eretnokség,

Azonban nem teljesen kielégítő a vallás–nomadizmus szempontok egyszerű ellentétbe állítása sem. Mert a monoteista vallás – amelynek leghatározottabb tendenciája, hogy univerzális vagy spirituális államként ki akar terjeszkedni az egész ökumenére – nem ambivalencia, sem pedig nem bizonytalan peremvidékek nélkül való, ráadásul átlépi még az ideális állam határait is, sőt még a császári államét is, hogy cseppfolyósabb zónába jusson el; mégpedig az államon kívül, ahol megtalálja a mutáció és egy teljességgel egyedi adaptáció lehetőségét. Így viselkedik a vallás, mint a hadigépezet eleme, amely háborús gép motorja a szent háború eszméje. A király állami személyével és a pap vallási személyével szemben a próféta az, aki kijelöli azt a mozgásirányt, amelyen haladva egy vallás hadigép lesz vagy legalábbis egy ilyen gépezet mellé áll. Gyakran mondják, hogy az iszlám és Mohamed próféta hajtották végre e vallási fordulatot és alkották meg az igazi harci szellemet; Georges Bataille megfogalmazása szerint például „a születő iszlám egy katonai vállalkozásokra redukált társadalom”. A Nyugat pontosan ezt említi az iszlámmal szembeni ellenérzése okaként. Pedig a keresztes hadjáratok pontosan ilyen típusú, sajátosan keresztény, kalandos vállalkozások voltak.

A próféták hiába kárhoztatták a nomád életet, a vallási hadigép hiába részesítette előnyben a migrációs mozgást és az intézményesség eszméjét. A vallás általában specifikus deterritorializációját spirituális, sőt fizikai reterritorializációval kárpótolta, amely szent háború formáját öltve a szent helyek és „a [mindenkori] világ közepe” meghódítására tör. Mindennek ellenére, amikor a vallás hadigépként lép föl, akkor hatalmas nomadista erőt szabadít fel vagy abszolút deterritorializációt hajt végre. A migránst ugyanis megkettőzi egy őt kísérő/követő nomáddal, vagy pedig maga a migráns változik potenciális nomáddá, és végül az abszolút államról szóló álmát szembefordítja az államformával, mely szembefordulás nem más, mint álombéli vallásának „lényegisége”. A keresztes háborúk történetét áthatja az irányváltások meglepő sorozata: a szent helyek elérésének szilárd elhatározása nem egyszeri ürügy csupán. Ám tévedés volna azt hinnünk, hogy a kereszteshadjáratokat letérítették tiszta útjukról a hívások, a gazdasági, kereskedelmi, politikai gyümölcsök leszakítása iránti sóvárgás. Önmagában a kereszteshadjáratok eszméje jelenti az irányok ezen változatosságát, pillanatnyi változékonyságát, amely belsőleg rendelkezik minden faktorializációval és változóval, mihelyest a vallásból hadigépet alkot és felhasználja, ugyanakkor ösztönzi is a nomadizmust.⁹ Igaz viszont, hogy a letelepedett ember, a migráns és a nomád szigorú és szükséges megkülönböztetése nem akadályozza meg keveredésüket, éppen ellenkezőleg: még szükségsebbé teszi azt. Nem gondolhatunk a nomádokat legyőző letelepítés folyamatára anélkül, hogy ne látnánk meg helyenként a nomadizmus győzelmét a letelepedetteken, valamint a migránsok számának megkétszereződését (nevezetesen a vallásnak köszönhetően) e folyamat során.

NOMÁD TÉR

A puha vagy nomád tér két szakaszolt tér között terül el: a függőlegesen gravitáló erdő és a horizontális mezőgazdaság között, mely utóbbira párhuzamos jellegű térkezelés és párhuzamos parcellázás, függetlenedett fásítás, fakitermelés jellemző. De a „között” ugyanakkor azt is jelenti, hogy a puha teret az említett két faktor határolja és két oldalról ellenőrzi, ami szemben áll fejlődésével és amennyire lehet, kommunikatív szerepet jelöl ki neki, vagy – ellenkezőleg – ellenük fordul: erdőt irtva az egyik oldalon, kultúrterületeket ragadva el a másikon, nem kommunikatív szerepet vállalva, akárcsak valami közjük ékelődött „szeglet”. A nomádok először az erdőlakók és a hegyvidékiek ellen fordulnak, majd a földművesekre vetik rá magukat. Államon kívüliség vagy államellenesség is van ebben – de milyen értelemben? Ez a forma, mint a tér globális és relatív formája, bizonyos számú elemet von maga után: erdőgazdálkodást,

amely nem fogadta el Alit kalifának; a lázadó szektát üldözték, követői az észak-afrikai kabilok között telepedtek le – a Szerk.)

9 Paul ALPHANDERY: *La chretienne et Videe de croisade*, Albin Michel, Paris, 1959.



Mozgó életmód – Kirgiz nomádok a Szir-darja oblaszt területén az 1860-as évek végén (Library of Congress)

parcellázott mezőgazdaságot, a mezőgazdaságnak és a letelepedett ember táplálkozásának alárendelt állattenyésztést, falu–város (*polisz, nomosz*) kommunikációt, mégpedig kereskedelmi alapon.

Amikor a történészek a Nyugat győzelmének okát vizsgálják a Kelettel szemben, általában a következő, a Keletre nézve hátrányos jellemzőket említik. 1) Erdőirtás erdőgazdálkodás helyett, amiből az következett, hogy roppant nehéz volt fához jutni. 2) Kiskertgazdálkodás a mezei, szántóföldi növénytermesztéssel szemben. 3) A letelepedett ember ellenőrzése alól kivont állattenyésztés, emiatt volt kevés állati munkaerejük és a táplálkozáshoz szükséges húsuk. 4) Gyöngé volt a város–falu közötti kommunikációs kapcsolat, így fejletlen maradt a kereskedelem is. Mindebből azonban nem következettünk arra, hogy az államforma Keleten hiányzott. Ellenkezőleg: sokkal keményebb eljárásra van szükség a különféle elemek egyesítéséhez.

Az államok kompozíciója mindig ugyanaz. Ha van valami igazság Hegel politikai filozófiájában, akkor az nem más, mint hogy „minden állam magában hordja létének lényegi vonásait”. Az államok nem csupán emberekből állnak, hanem fákból, mezőkből, kertekből, állatokból és termékekből. Minden állam elemekből álló egység, de az államok nem hasonló módon fejlődnek és szervezettségük sem ugyanaz. Keleten az elemek sokkalta távolabb állnak egymástól, kevesebb köztük a kapcsolat, így pedig egy nagy, változatlan forma szükséges, hogy össze lehessen tartani őket: „a zarnoki formákat”, az ázsiai vagy afrikai formákat szakadatlan forradalmak, zendülések, dinasztikus válságok rázzák meg, ám ezek nem érintik a forma változatlanságát. Nyugaton viszont az elemek egymásba hatolása forradalom útján lehetővé teszi az államforma átalakítását. Igaz ugyan, hogy a forradalom gondolata sem egyértelmű. Annyiban nyugati, hogy az államforma átalakítására utal. Annyiban viszont keleti, hogy az állam lerombolására, megsemmisítésére tör. A keleti, afrikai és közép-amerikai nagy birodalmak ezért ütköztek mindig tágas lágy terekbe, amelyek beléjük hatoltak és föntartották a távolságot elemeik között. (A *nomosz*ból nem lesz vidék, a vidék nem kommunikál a várossal, a nagy állattenyésztést a nomádok végzik stb.) Közvetlen a szembenállás a nomád hadigép és a keleti állam



között. E hadigép lecsaphat az integrációs törekvések egészére, vagy csak zendülések, dinasztikus változások útján haladhat. Mégis, ez az a hadigép, amely nomádként találja föl az államot felszámoló álmat és valóságot. A nyugati államok sokkal védettebbek szakaszolt terükben, nagyobb az érintkezési felületük elemeik összetartásához, így közvetlenül nem szállnak szembe a nomádokkal, legföljebb csak közvetett módon, mondjuk a migrációk esetében kerül sor némi összeütközésre.¹⁰

Az állam egyik alapvető feladata a terek szakaszolása, amelyeken uralkodik, vagy az, hogy a lágy tereket kommunikációs eszköznek használja valamely szakaszolt tér szolgálatában. **Fontos feladat minden állam számára, hogy ellenőrizze s ne csupán legyőzze a migrációt,** és általában megalkosson egy jogi zónát az egész „külvilágra” s minden olyan „cseppfolyós” elemre érvényesen, amely az ökumenébe behatol. Az állam általában sohasem mond le a cseppfolyós elemek rabul ejtéséről, így van ez a népesség, a javak, termékek, kereskedelem, pénz vagy bármilyen más tőke esetében. Mindig állandó, alaposan meghatározott irányokra van szüksége, amelyek korlátozzák a sebességet, szabályozzák a közlekedést, relativizálják a mozgást, az alanyok és tárgyak mozgását részleteikben megméri. Ebből adódik Paul Virilio tézise, amikor kimutatja, hogy az állam igazi politikai hatalma a *polisz* avagy a *police*, vagyis közigazgatási hatalom, és a város kapui és vámkövetelményei nem egyebek, mint sorompók és a tömegek cseppfolyós mivoltának szűrői, mégpedig a vándorló, migráns hordákkal, személyekkel, állatokkal és javakkal szemben.¹¹ *Gravitas* (erő, súly): ez az állam lényege. Nem igaz, hogy az állam nem ismeri a sebességet. De ahhoz ragaszkodik, hogy még a leggyorsabb mozgás se legyen egy mozgó test abszolút állapota, amely test lágy térben foglal helyet, vagyis a mozgó tárgy relatív karakterét öltse, amely egy pontból a szakaszolt térben egy másik pont felé halad. Ebben az értelemben az állam folyvást részeire bontja, összerakja, majd átalakítja a mozgást vagy szabályozza a sebességet. Az állam, mint városi megfigyelő,

10 Lásd Lucien MUSSET: *Les invasions. Le second assaut*, PUF, Paris, 1965, például 135–137.

11 Paul VIRILIO: *Speed and Politics* [1977], ford. Mark POLIZZOTTI, Semiotext(e), New York, 1986, 12–13.

országúti szabálysértések ellenőre és bírságolója: ez szintizta mérnöki szerep. A sebességnek és az abszolút mozgásnak is megvannak a maga törvényei, ám e törvények a *nomosz* törvényei, a sima téré, amelyben kibontakoznak és a hadigépé, amely ebben benne van.

Ha a nomádok hozták létre a hadigépet – ezt az abszolút sebesség feltalálásának segítségével tették. És mindahányszor az állam ellen fordulnak, fegyelmetlenség, zendülés, gerillaháború vagy forradalom formájában, olyankor mintha a hadigép éledne újjá, egy új nomád erő jelenne meg, egy új lágy tér rekonstruálásával vagy valamely lágy térben való létezés lehetősége által (Virilio a zendülés vagy forradalmi cselekvés fontos témáját említi, úgy például, mint „az utca birtoklása”). Az állam válasza erre az, hogy szakaszolja a teret, meghozza minden ellen, ami esetleg túlcsapna rajta. Az állam nem sajátította ki a hadigépet anélkül, hogy a relatív mozgás formáját adta volna neki: ekképpen az erőd és a megfigyelőtorony, mint a mozgás szabályozója, akadályt jelentett például a nomádoknak, mert mint valami zátony, megtörte a nomádok abszolút örvénylő mozgását. És megfordítva: amikor az államnak nem sikerül szakaszolnia belső vagy szomszédos terét, akkor a beáramló tömeget az állam szükségképpen a hadigép erejével fogadja az elenséges vagy zendülő lágy térben.

A helyzet még sokkalta bonyolultabb, mint ahogyan felvázoltuk. A tenger talán a legfőbb lágy tér, a *par excellence* hidraulikus modell. De az összes lágy tér közül a tenger az, amelyet a legkorábban igyekeztek szakaszolni, a földdel való összefüggésében átformálni, megfelelő utakkal, állandó irányokkal, relatív mozgásokkal, csatornák hidraulikájával. **A Nyugat hegemoniájának egyik oka, hogy állami apparátusokkal milyen nagy mértékben tudta szakaszolni a tengert** a nyugati és a mediterrán technikák összevonásával és ezek rácsatlakoztatásával az Atlanti-óceánra és vidékére. Ám ez az egész vállalkozás a lehető legváratlanabb eredményre vezetett: a relatív mozgások megsokszorozódása, a relatív sebességek intenzitásának fokozása a szakaszolt térben végül újraalkotott egy lágy teret vagy abszolút mozgást. Amint Virilio is hangsúlyozza, a tenger *fleet in being* hely lesz, olyan, ahol már nem az egyik ponttól a másikig haladnak, hanem ahol egy tetszőleges pontról birtokolják a tér egészét: ahelyett, hogy a teret szakaszolnák, elfoglalják azt egy állandó mozgásban lévő deterritorializációs vektorral. Ez a tengerről szóló modern stratégia kommunikálni fog a levegővel mint új lágy térrel, de az egész Földdel is mint

sivataggal vagy tengerrel. Az állam, mint elfogó és átalakító erő, nem csupán relativizálja a mozgást, hanem abszolút mozgássá is alakítja. Nem csupán a lágytól a szakaszolt felé tart, hanem újraalkotja a lágy teret s visszaadja azt szakaszolt határok között. Igaz ugyanakkor, hogy ez az új nomadizmus új hadigépet ébreszt, amelynek szervezete meghaladja az államapparátust és energetikai komplexumokban nyer elhelyezést: a multinacionális hadiiparban. Mindez csupán emlékeztet arra, hogy a lágy tér és a külső forma nem rendelkezik ellenállhatatlan forradalmi elhivatottsággal, hanem éppen ellenkezőleg: drasztikusan megváltoztatják jelentésüket azon kölcsönhatások szerint, amelyekben éppen részt vesznek és amik gyakorlatukat és intézményeik konkrét körülményeit meghatározzák (például aszerint, ahogyan a totális háború, a népi háború és a gerillaharc módszereket kölcsönöz egymástól).¹² ■

(Fordította: Romhányi Török Gábor)

Gilles Deleuze könyvei magyarul

Hume és Kant (ford. Ulmann Tamás) Osiris, 1998.

Nietzsche és a filozófia [1962] (ford. Kovács András Bálint fordításának felhasználásával Moldvay Tamás) Holnap, 1999.

Spinoza és a kifejezés problémája [1970] (ford. Moldvay Tamás) Osiris, 2000.

Proust [1964/1976] (ford. John Éva) Atlantisz, 2002.

A mozgás-kép. Film 1. [1983] (ford. Kovács András Bálint) Palatinus, 2008.

Az idő-kép. Film 2. [1985] (ford. Kovács András Bálint) Palatinus, 2008.

A bergsoni filozófia [1966] (ford. John Éva) Atlantisz, 2010.

Francis Bacon – az érzet logikája [1981] (ford. Seregi Tamás) Atlantisz, 2014.

Párbeszéddek [1977/1996, 1987/2002. Claire Parnet-vel] (ford. Karácsonyi Judit és mások) L'Harmattan–Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék, 2015.

Gilles Deleuze és Felix Guattari közösen írott könyvei magyarul

Kafka – a kisebbségi irodalomért [1975] (ford. Karácsonyi Judit) Qadmon, 2009.

Mi a filozófia? [1991] (ford. Farkas Henrik) Műcsarnok, 2013.

12 VIRILIO: *I. m.*, 38, 40–41, 134–135.